

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Дипломски рад

Саладин
Бранилац ислама



Ментор: проф. др Небојша Порчић

Студент: Марина Марковић ИС14/42

Београд, септембар 2019

Садржај:

Увод.....	3
1. Света земља у превирању	
Ситуација на Блиском Истоку пре доласка Саладина на власт	6
Рани живот	8
Одлазак у Египат	9
Организација у Египту	14
2. Ослободилац и ујединитељ	
Војне акције	16
Уједињење муслимана	22
Битка код Хатина	25
Освајање Јерусалима	29
Трећи крсташки рат; Саладинова смрт	31
3. Саладин у очима муслимана	
Значај Саладина за муслимане његовог времена.....	34
Сећање на Саладина у потоњим временима.....	36
Закључак	41
Библиографија	42

Увод

Од почетка борби арапских земаља против Турака и колонизатора из Европе, па преко стварања Израела после Другог светског рата на простору Палестине и ратова против њега, до данашњих дана када су ти сукоби и даље актуелени, арапски/муслимански историчари су се трудили да оживе славне дане своје прошлости и да тако с једне стране подигну морал народа у борбама за своју самосталност и слободу, а са друге да својим актуелним политичарима и вођама прикажу како би требало да се понашају на тој позицији. Те преко потребне успехе су неки аутори проналазили током периода 1095-1291, када су се на простору Леванта водили такозвани Крсташки ратови, иако тај назив код муслимана није постојао све до 19. века. Можда не би звучало претерано уколико би се рекло да је највећа инспирација био ал-Малик ал-Насир Јусуф ибн-Ајуб. Због својих заслуга у периоду пре и током Трећег крсташког похода (1189-1192), добио је надимак Салах ад-Дин (Саладин)¹, под којим је данас познат широм света. Долазак ратника из Европе, познатих као крсташки, променио је стање ствари на простору Блиског Истока. На источној обали Медитерана током Првог крсташког похода (1095-1099), крсташки су створили своје државе које су се махом одржале до пред крај 13. века, а оне су биле Јерусалимска краљевина, Кнежевина Антиохија и две грофовије, Едеса и Триполи. Прва два поглавља овог рада ће се бавити Саладиновим животом и војним успесима, и покушаће да објасне зашто су његова освајања била од толике важности и како су утицала на развијање свести његових савременика. Треће поглавље за циљ има да прикаже слику коју су о Саладину створили његови савременици, али и они који су живели вековима касније и кроз низ догађаја ће показати утицај који Саладин има на савремено арапско/муслиманско друштво, како они надаље негују његов култ и како решења за модерне проблеме налазе на примеру личности из 12. века.

Један од најважнијих извора за Саладинов живот је Бохедин или Баха ад-Дин. Познат још и као ибн-Шадад, Бохедин се родио у Мосулу 1145. године. Четири године је радио као асистент у мадраси (школи) у Багдаду, да би после тога био запослен као професор у

¹ Арапско Салах(صلاح) се може превести на више начина. Оно је библијско име и може да значи посланство, што би онда значило да су Саладина његови поданици сматрали од бога послатим да их заштити и поведе против непријатеља. Такође се може превести и као доброта, праведност или мир.

мадраси ал-Низамија, коју је основао селџучки везир Низам ал-Мулк, у којој се изучавало право. У исто време је за владаре у Мосулу обављао и неке дипломатске послове, међу којима је био и одлазак код Саладина. Када се 1188. године враћао са хаџилука, поново је отишао Саладину и одлучио је да прихвати посао који му је овај понудио. Постао је *qadi al-askar*, једна врста судије у војсци, а након тога је обављао правне и административне послове у Јерусалиму. Доста времена је провео са Саладином, те је постао његов близак пријатељ и саветник, све до султанове смрти 1193. године. Након тога је и даље имао важну улогу, поготово око поделе моћи међу Саладиновим наследницима, те је у више наврата одлазио у Египат. Умро је у Алепу, 1235. године. Његово најзначајније дело је *Живот Саладинов* (النوادر السلطانية والمحاسن اليوسفية, al-Nawādir al-Sultaniyya wa'l-Maḥāsin al-Yūsufiyya). Оно у себи садржи елементе хагиографије, историје и аутобиографије. Дело је подељено на два дела, где се у првом делу говори о свим Саладиновим врлинама и даје занимљиве приче које сведоче о томе, све у циљу да се покаже како би сваки муслиман требало да поступа. Други део почиње од 1163. године и првог Саладиновог одласка у Египат, а завршава се последњим даном његовог живота. За догађаје после лета 1188. године, Бохедин је очевидац дешавања, те су његови описи дешавања у току Трећег крсташког рата од велике вредности. Ово дело је у целости сачувано, те се и даље штампа.

Други значајан извор је Имад ад-Дин ал-Исфакани. Рођен је 6. јуна 1125. године у граду Исфакан, у централном Ирану. Као и Бохедин, бавио се правом, али је и изучавао Пророкове речи (хадис, حديث نبوي) у Фустату, Дамаску и Багдаду. Желео је да се запосли у администрацији, те је добио службу у Васиту и Басри, у Ираку, код абасидског везира ибн-Хаубајра. Ту је започео своју борбу против шиизма, а када је 1165. везир преминуо, Имад ад-Дин је био ухапшен. Две године касније је био пуштен на слободу, па је отишао у Дамаск, где је пришао владару из Зенгидске династије² Нур ал-Дину.³ Запослио се у канцеларији

² Туркоманска династија која је држала области Цазире и Сирије у периоду 1127-1251. Оснивач династије је био Зенги, син угледног владара Алепа, Аксункура(1087-1094). Селџучки султан Махмуд II га је поставио за владара Мосула 1127. Године, а две године касније је проглашен за краља на Западу. У то време долази и до проблема око наследства међу члановима селџучке династије, што Зенги користи и заузима и Алепо. У историји је највише запамћен као особа која је покорила Грофовију Едесу 1144. и тиме проузроковала Други крсташки рат. Држава је имала највећи обим током владавине Нур ад-Дина(1146-1174). Неким областима су владали и даље атабегови из династије Зенгида, али су убрзо потпали под власт Саладинових наследника(1120-1251) или су уништени током монголских напада.

³ Нур ал-Дин Махмуд је био други син туркског господара рата Зенгија. После очеве смрти, Нур ал-Дин је преузео власт и наставио се у Алепу. Већ 1154. је заузео Дамаск . Када је средио ствари у Сирији, окренуо се

која се бавила правним питањима, одржавао је контакт са владарима у Персији, Сирији и Египту. Овај посао му је донео прилику да уђе у круг људи око Нур ал-Дина и да му постане један од главних саветника. Убрзо је у толикој мери задобио Нур ал-Диново поверење да је 1173. постављен на чело правне и канцеларије за финансије. Уз то је био задужен и за приватне финансије Нур ал-Дина и његове мадрасе, у којој се изучавало право и где је био један од професора. После годину дана је напустио Дамаск и отишао прво у Алепо, па у Мосул. У ово време, Саладин је почео да јача, а Имад ад-Дин се упознао са њим, захваљујући свом познанству са Саладиновим оцем. Тако је дошао у Саладинову службу. Пре свега се бавио правним пословима, али је радио и у администрацији. Уз то, пратио је Саладина на његовим походима и био му је један од најважнијих саветника. Умро је јуна месеца 1201. године у Дамаску. Његово најважније дело је *al-Barq al-Shami* (البرق الشامي) које обухвата период од 1166. до 1193. године. Имад ал-Дин је ово дело написао јер није желео да се изгуби сећање на Саладина. Своју нарацију почиње од времена пре него што је Саладинова породица дошла у Сирију, а затим пише из свог угла о његовом животу, годину за годином. Ово дело је изгубљено, али постоји његова скраћена верзија коју је написао ал-Бандари, 1224. године.

Џон Ман је у својој књизи о Саладину направио и паралелу између Саладиновог живота и холивудске приче. Његов живот има све – сукоб доброг и злог човека, велике борбе, обрте, издаје и убиства. Као главни антагониста јавља се један од крсташких племића који је држао замак Керак, на путу до Меке и Медине, особа жељна славе и богатства. Његово име је било Рејналд од Шатијона (Raynald de Châtillon). Он је био један од кнежева Антиохије и владар Трансјордана. У наставку ће бити више речи о овом ривалству, како је до њега дошло, шта се збило и како се све завршило. Главна намера овог рада је да прикаже Салах ад-Динове војне успехе и личне врлине које су довеле до тога да га сматрају Мухамедовим послаником и браниоцем религије.

фатимидском Египту. (Medieval Islamic civilization, An encyclopedia, ed. Joseph W. Meri. Taylor and Francis group 2006, 568)

Прво поглавље

Света земља у превирању

Ситуација на Блиском Истоку пре доласка Саладина на власт

После смрти пророка Мухамеда 632. године, дошло је размимоилажења међу муслиманима по питању његовог наследника на месту вође заједнице и природи државе. Погледи су били различити. Једна група, позната под именом шиити, сматрала је да су једини који могу Мухамеда да наследе имами Алија (пророков зет) и његови синови Хусеин и Хасан. Веровали су да је од велике важности да баш имами буду наследници, јер су само они у стању да разумеју дубље значање религије. У исто време представљају знање и ауторитет с једне и спасење и вођство с друге стране. Калиф би се тако понашао у складу са шеријатским (светим) законом. Другу групу представљају сунити, који имају другачије схватање. Оно се састоји у томе да је за очување јединства муслиманског света једино битно да се сачува шеријатски закон, док калиф у томе не би играо пресудну улогу, у смислу да није потребно да он буде имам како би владао према њему. У складу са тим, сунити су подржавали избор Абу Бакра на место калифа, по жељи Пророка, који је њега и одредио за свог наследника. Као и тада, и данас је ситуација да је мали број муслимана одлучио да приђе шиизму. Тако је дошло до раскида међу две гране ислама, па је један део шиита, који су своје име догавали Мухамедовој ћерки и Алијевој жени, у Тунису 909. основао Фатимидски калифат, једини већи шиитски. Насупрот њему, у Багдаду је био калифат под Абасидима.⁴ Захваљујући веома доброј морнарици, Фатимидски калифат се за кратко време доста проширио. На западу су дошли до Атлантика (958. године), а 969. су ушли у Египат

⁴ Hiti, Filip. *Istorija Arapa*, Sarajevo 1988. 557

и заузели Фустат, главни град. Цавхар, војсковођа који је постигао тај успех, одлучио је да у близини старог града подигне нови. За четири године је то и успео. Изградио је град под именом ал-Каирах(القاهرة), *Победнички град*, данас познат као Каиро. Постепено су Фатимиди освајали и остале делове Блиског Истока. Освојили су Јерусалим, а 969. одмах по заузимању Египта и учвршћивања своје власти у њему, Фатимиди су освојили Дамаск. Ускоро су били на врхунцу своје моћи, под Абу Мансур ал-Азизијем. Огромно пространство није било лако одржати, а с друге стране, њихов успех је код багдадског калифа изазвао страх и сумњу. Утицај Фатимидског калифата је временом слабио и то је довело да велики број амбициозних војника окуша своју срећу у превратима, те су они били чести, а на позицији везира се ретко ко задржао дуже од неколико месеци.

Можда и највећа сила на крају 11. века, на Блиском истоку били су Турци Селџуци. Џазира⁵, велики део Сирије, Либан, Јордан, Палестина и један део данашње Турске су били под управом Селџука. Временом је њихова моћ опадала, па је у последњим годинама 11. века дошло до промене. Принчеви, такозвани атабегови, приграбили су моћ у својим областима и почели да самостално владају. Једна од тих области је била под управом Имад ад-Дин Зенгија. Њихова држава је ишла од Мосула и Алепа на северу, до самих северних делова Хеџаза⁶, заобилазећи велику Арабијску пустињу. Имад ад-Дин је једна од значајнијих фигура арапског 11. века. Успео је да се осамостали у области Мосула, али држава није била дугог века. Династија Зенгида коју је основао се није дуго одржала, пре свега захваљујући систему поделе наследства, сличан оном који је у раном средњем веку постојао у Европи. Имад ад-Дин је имао два сина наследника. Старији је био Саиф ал-Дин Гази, који је после очевог убиства 1146. добио северни део зенгидске државе - Мосул и Џазиру, а млађи Нур ал-Дин је добио Алепо. Либански новинар и писац Амин Малуф је за Нур ад-Дина у својој књизи *Крсташки ратови у очима Арапа* написао: „Имао је 29 година, висок и тамнопут, обријан, осим брадице, широко чело, благ и умирујући израз лица. Приближио се још увек топлом телу преминулог атабега и, тресући се, узео га за руку и

⁵ Џазира(الجزيرة) је регија између река Тигар и Еуфрат. У историји је та област позната и под именом Месопотамија, коју је овај нови назив заменио арапским називом. Ал џазира у буквалном преводу значи острво.

⁶ Хеџаз(الْحِجَاز) је област на крајњем западу Арабијског полуострва и раздваја обалу Црвеног мора и Нацд, који представља унутрашњост полуострва. У буквалном преводу, Хеџаз значи баријера или граница.

скунуо печатни прстен, симбол моћи, ставивши га на свој прст.⁷ Нур ал-Дин је био и прави наследник свог оца, ослабио је моћ Грофовије Едесе после неуспелог Другог крсташког рата(1147-1149) и заузео области у долини реке Оронт, оставивши Грофовију само на уском делу земље код мора.⁸ После уклањања претње од стране ове грофовије, проблем за Нур ал-Дина су остали Фатимиди у Египту, Грофовија Триполи и Јерусалимска Краљевина, јер су се налазили на путу даљег ширења области под управом династије Зенгида. Недуго по доласку на власт, Нур ад-Дин је 1154. у Дамаск послао Ајуба и Асад ад-Дина Ширкуха, Саладиновог оца и стрица. Они су се добро показали у областима у којима су били пре тога и због њихове способности, брзо су напредовали у служби. Вести о лошој ситуацији у Египту стизале су често. Нур ал-Дин је у повратку са хаџилука 1162. чуо за лошу ситуацију у овој области, а неколико година касније, када је ситуација потпуно измакла контроли и када је претило да ће се и Франци умешати, он је примио молбу да војно помогне. На већ следећем походу у Египат, Ширкуху се придружио и Саладин, чиме је почела његова дуга војничка каријера.

Рани живот

Саладин је рођен 1138. године у месту Тикрит у данашњем Ираку, у сунитској породици.⁹ Његов отац Ајуб, Курд, са својим братом Асад ад-Дином Ширкухом, био је војни управитељ области у централном Ираку под селџучким султаном Махмудом Малик Шахом. Неко време су боравили у Тикриту, када су изненада морали да га напусте. Наиме Ширкух, о коме ће касније бити више речи, у току свађе је убио једног човека. Породица је морала да оде из града, а сматра се да се то десило у ноћи Саладиновог рођења.¹⁰ Имад ал-Дин Зенги је одлучио да пошаље Ајуба у Балбек, начинивши га управником те области на граници са крсташком државом. Управо чињеница да је Саладин као беба морао да оде из родног града, довела је до низа погрешних тумачења који је заправо био тај град. Такође,

⁷ Amin Malouf, *The Crusades through Arab Eyes*, London 1984, 143

⁸ David Nicolle, *Saladin: Leadership, strategy, conflict*, Oxford 2011, 6

⁹ Саладинов деда је био Курд из Јерменије, који је дошао у Багдад у потрази за бољим животом. Био је постављен на место управитеља Тикрита, што је постала наследна позиција. Ајуб, Саладино отац је био на тој функцији током грађанског рата Селџука, тридесетих година 12. века.

¹⁰ Man, John. *Saladin – The sultan who vanquished the Crusaders and build an Islamic Empire*, Da Capo press 2016, 22-23

још један проблем је што ни Бохедин нема информације о Саладиновом тачном датуму рођења, па само наводи годину 532. муслиманске ере, што би по хришћанском календару била 1137. или 1138. година.¹¹

Саладин је добио образовање које је приличило члану угледне, племићке породице.¹² Научио је да чита и пише, памтио је делове Курана. Како се школовао и у Дамаску, имао је најбоље учитеље које је муслимански свет могао да пружи. Ту су долазили учењаци са Истока и Запада, и преносили су своје знање у многим мадрасама које су биле подигнуте. Како су његов стриц и отац били и ратници, било је неопходно да и Саладин савлада потребне ратничке вештине, које су укључивале јахање, бацање копља и још много тога. Спој његове љубави према науци и религији и ратничке вештине, од Саладина су направиле човека који је политичар, ратник, лидер и учењак. Када је имао 14 година, Саладин је напустио двор Зенгида и дошао је код стрица у Алепо. Од Нур ад-Дина, који је у међувремену дошао на власт, добио је један посед за војну службу, а четири године касније је пребачен у Дамаск. Тамо је прво био у администрацији, да би убрзо потом постао лични *официр за везу* Нур ад-Дина.

Одлазак у Египат

Као што је већ било речено, преврати у Египту су били чести. Једна ситуација је променила ствари, а то је била побуна Дирхама. Осетивши слабост тадашњег везира Шавара, Дирхам се одлучио на пуч. Око себе је окупио многобројну војску, збацио је Шавара, који је морао да побегне из Каира и да иза себе остави свог сина, који је недуго потом и убијен. Тако је Дирхам преузео место везира Фатимидског калифата. Шавар је од Нур ал-Дина затражио помоћ и добио је, у виду Ширкуха и Саладина, који су 1163. године кренули у Египат. Бохедин у свом делу наводи да Саладин заправо није ни желео да иде, а

¹¹ Baha ad-Din, *The rare and excellent history of Saladin*, transl. D. Richards Ashgate 2002, 17

¹² 'Ulwan, Abdullah Nasih, *Sahal ad-Din Hero of the battle of Hattin and liberator of Jerusalem from the Crusaders 532-589 A.H.1137-1193 C.E.*, Dar al-Salam 2004, 25

то исто понавља и Малуф на самом почетку поглавља о Египту.¹³ Шавар је дошао код Саладина и рекао му да се спрема, јер иду на пут. Саладин је осећај описао као да му је неко забио нож у срце и рекао је да све да су му понудили цео Египат не би ишао.

У својој првој кампањи, Саладин је био именован за команданта и саветника.¹⁴ Маја месеца су отишли у Египат како би вратили Шавара на власт. Након што су поразили Дирхама¹⁵ код Билбејса(بلبيس) и побринули се да је ситуација стабилна, почетком новембра су кренули назад у Сирију. Знајући да се мир у Египту неће дуго одржати, Ширкух је све више размишљао о поновном одласку, а Нур ал-Дину је у томе видео могућност да се директно умеша у унутрашње послове Египта.¹⁶ Када се вратио у Дамаск, Ширкух је почео да развија стратегију како да заузме Египат. Како су се власти брзо смењивале, говори и чињеница да је Шавар био на власти тек осам месеци, након чега га је Дирхам оборио. Ширкухова жеља да заузме *јеретички*¹⁷ Египат се видела још у току саме кампање, када је отишао код сунитских теолога, у потрази за саветима како најбоље да изведе овај подухват. Они су га саветовали да не покушава да освоји Египат, а ускоро је за озбиљност Ширкухових планова сазнао и Шавар. После победе над Дирхамом, Ширкух и његове трупе је требало да свечано прођу кроз град. Уплашен, Шавар је одбио да их пусти унутра, а у исто време је тражио помоћ од крсташа из Јерусалима. Краљ Алмарик I је био и више него одушевљен позивом. Заједно, напали су Ширкуха, који је морао да се повуче све до тврђаве Билбејс, у којој је био Саладин са трупама. Њихов задатак је био да од ове тврђаве направе место на којем би могли да одолевају нападима, уколико нешто пође по злу. То се и десило, па су Саладин и Ширкух, заједно са својим војницима били три месеца под опсадом, а од пораза их је спасила ситуација на северу. Наиме, када је Нур ал-Дин чуо шта се десило његовој војсци у Египту, одлучио је да нападне Антиохију. То је био прави потез, јер су се јерусалимске трупе повукле из Египта, ослободивши трупе у Билбејсу притиска. Постигнуто је било примирје, а ова експедиција није ништа посебно постигла, осим што је откривено Шаварово право лице. Позив *неверницима* из Јерусалима је био аргумент који је

¹³ Malouf. 159

¹⁴ Baha ad Din, 41

¹⁵ Дирхам је убијен 1164. године

¹⁶ Lev, Yaacov. *Saladin in Egypt*, The Brill Academic Publishers 1998, 55

¹⁷ Историчари Сулејман Мурад и Џејмс Линдзи су истраживали *сунитски михад* и дошли до закључка да је његова пропаганда заправо подразумевала да се сунити подједнако морају борити против Франака и шиита, јер су они део истог проблема и стоје на путу обнове владавине муслимана сунита.

Ширкух користио како би добио одобрење да се врати у Египат и заузме га. Водио је расправе у Дамаску, али је писао и калифу у Багдаду. Замишљао је повратак у Египат као велику кампању којом би шиите(јеретике у његовим очима) збацио са власти и стратешки значајну територију ставио под калифову(и своју) власт. Калифу се свидела ова идеја, те је прогласио *Свети рат*, тако да је Нур ал-Дин спремао нову кампању на југ.

Још једном под Саладином и Ширкухом, војска састављена од Бедуина, Курда и Туркомана је кренула ка Египту, јануара 1167(у исламском календару, месец је био *Rabi' al-awwal* (ربيع الأول), у преводу *Прво пролеће*, што је период децембар 1166-јануар 1167). Кренули су из Сирије у исто време када су Франци кренули из Јерусалима. Ширкух је кренуо у Египат како би преокренуо ситуацију са Шаваром, који је, када је чуо да је Нур ал-Дин опет послао војску, одлучио да поново позове хришћанске снаге из Јерусалима.¹⁸ Није дошло до значајнијих битака осим код Минје у Горњем Египту.¹⁹ На крају, ова кампања ни једној страни није ништа донела, а Нур ал-Дин је опет напао крсташке поседе. Шавар је сада молио Нур ал-Дина да му помогне против крсташа које је сам довео у Египат. Крсташи су оставили у Каиру један део трупа, како би одбранили град. Шавар је увидео да је погрешно, те је покушао да исправи ствари. Напад Нур ал-Дина на једну тврђаву је одвукао Амалрика на другу страну, оставивши Египат слободан. С друге стране, повукли су се и муслимани. Ширкух је схватио да његове трупе нису толико јаке, а Шавар је направио нови договор са крсташима, који је између осталог подразумевао и да крсташи оставе своју делегацију у Каиру и да надгледају ствари. Муслимани су се повукли јер су схватили да нису довољно јаки. Поред тога, Шавар је имао наведени договор са крсташима, а Бохедин пише и да су напустили Египат после *ужаса којем су присуствовали*.²⁰ Тако се завршио други поход на Египат. Како ни он није донео победника, знало се да ће опет доћи до сукоба и нове кампање. Једна од добрих ствари за Саладинову каријеру се десила током овог похода. Како је он био *други човек похода*, након што је Ширкух одлучио да освоји Александрију (најбогатију луку), на њено чело је поставио Саладина и поверио му око 1000 војника. Ово се разликовало од његове улоге у тврђави Билбејс, јер је сада имао цео град да њиме управља и да води одбрану, уколико за то буде потребе. Када су сазнали да је Ширкух

¹⁸ Cobb, Paul M. *The race for paradise – A Islamic history of the Crusades*, Oxford University Press 2014, 162

¹⁹ 'Ulwan, 31

²⁰ Baha ad-Din, 42

напустио Александрију, Шавар и Амалрик су кренули у напад. Опсели су град, а Саладин је својом спретношћу успео да их задржи таман толико док се његов стриц не врати назад. Као награду за добро вођену одбрану, Саладин је добио да води преговоре око предаје града. Током тих преговора, боравио је неколико дана у кампу хришћана и тамо је упознао многе људе и са њима се спријатељио. Управо је та ситуација прва слика о овом војсковођи која је отишла на Запад. Између осталих, Саладин је био пријатељ и са Хемфријем II од Торона. Виљем Тирски у свом делу оптужује Хемфрија за издају у току преговора две стране после пада Балбека 1175. године, када је договорено примирје. За надбискупа, то је била нека врста издаје, јер је то пријатељство утицало на преговоре и *наштетило хришћанској страни*.²¹ Касније је спомињано и да га је Хемфри прогласио за витеза.²²

Ширкух и Саладин су се вратили у Дамаск крајем године и одмах су почели да раде на стратегији за повратак у Египат. Од Шавара је ускоро поново стигло писмо у којем је од Нур ал-Дина тражио помоћ против крсташа. Како пише Бохедин, крсташа су прекршили мировни уговор тиме што нису повукли трупе из Египта и *жељни земље*, кренули су на Билбејс, а потом и на Фустат. Један од разлога зашто је Египат био изабран за поприште сукоба муслимана и крсташа је и проста чињеница да је Каиро био разједињен, како политички, тако и верски. Неколико километара североисточно од античког града Мемфиса, налазио се Каиро, са војничким кампом ал-Фустатом који је подигнут током 7. века, када су муслимани ратовали против Византије. Ту су боравили и копти, хришћани, који су плаћали *верску таксу*, обављали неке послове у администрацији, а могли су да постају и везири. Саладин је имао жељу да одржи ту верску толеранцију и након освајања Египта.

Та прилика се ускоро указала. Шавар је почео да губи утицај, а крсташа под Амалриком су напали Египат. Освојили су Билбејс и у њему извршили прави масакр над становништвом.²³ Неки јерусалимски историчари су писали о томе као о једном од лоших Амалрикових потеза током рата. Они који су преживели масакр су укрцани на бродове и одведени у Краљевину (Јерусалим), где су на пијацама продати у робље. Сматра се да је око

²¹ William, Archbishop of Tyre, *A history of deeds done beyond the sea*, vol. 2, Columbia University Press 1943, 410

²² Hindley, Geoffrey. *Sultan of Egypt and Syria – Saladin*, 55

²³ Cobb, 163

12 хиљада људи одведено.²⁴ Крсташи су отишли пре него што су трупе из Сирије дошле. То је био тренутак када је Ширкух одлучио да му је доста освајања Египта и одлучио је да ухапси и погуби особу која је одговорна за све недаће. Настрадао је Шавар, који је својом неодлучношћу и издајствима допринео продужетку сукоба. Ухапшен је и погубљен скоро одмах по доласку Ширкуха, по наређењу Фатимидског калифа, Ал-Адида,²⁵ а на место везира је дошао Ширкух. Неколико недеља након убиства Шавара, Ширкух је умро (22. марта 1169.).

Сада је нови везир дошао на власт, а његово име је било Саладин. Убрзо је дошло до неслагања унутар војске којом је командовао. Туркомани су се међу првима побунили, а један део војника се вратио назад Нур ад-Дину. Уследиле су смене на кључним позицијама у администрацији, које су биле спроведене до пролећа 1171. године. Наредни период је био буран, јер се десило неочекивано - разболео се последњи фатимидски калиф. Неко време је био болестан и умро је 13. септембра 1171. године. То је био веома значајан тренутак. Последњи шиитски владар Египта је преминуо,²⁶ не напунивши ни 21 годину. Као поданик багдадског калифа, Саладин је почео да уводи промене. Сада, у молитвама у џамијама, није се више помињао Ал-Адид, већ Ал-Мустади, абасдски калиф који је боравио у Багдаду. То је био први случај после скоро два века.

Наравно, смрт фатимидског калифа је била добро примљена и код Нур ал-Дина, који је сада владао областима од Ирака до Египта. Проблем је сада стварала чињеница да се Саладин учвршћује у Каиру и да има све већу подршку, како војске, тако и народа. Нур ал-Дин је покушао да повлачењем трупа ослаби Саладинов утицај, али је тај губитак трупа надокнађен доласком Саладиновог брата и оца. Та помоћ је била добродошла, јер је уз

²⁴ Lev, 59-60

²⁵ Ал-Адид је последњи владар Фатимидског калифата. Наследио је брата Фаиза 1160. године. Како је Египат тада био ослабљен, ни његова власт није била стабилна и јака.

²⁶ За смрт Ал-Адида су везане неке легенде које не иду у прилог мирољубивој природи коју су Саладину његови историчари наденули. Постоји више верзија у којима је Ал-Адид на насилан начин убијен. У једној коју је забележио Сафи ал-Давал, свнуха у пратњи жене фатимидског калифе Ал-Зафира (1149-1154), ал-Адил је извршио самоубиство када је чуо да је у палати Саладинов брат и да га тражи. Друга верзија је да га је убио Саладинов брат, јер калиф није желео да му каже где је скривено благо у палати. Још једна верзија постоји, а то је да, док су пили вино Саладин, његов брат и калиф, Саладин је упитао људе да ли је по закону да калиф пије. Добио је одричан одговор и сугестију да би требало због тога да се смени калиф. Саладин је отишао корак даље и наредио брату да убије калифа. Последња верзија се појавила током власти Саладина и општеприхваћена је, а то је да је калиф умро природном смрћу. Занимљиво је да се само у то време ова последња верзија спомиње и постала је чињеница током периода Ајубида. Остале верзије су забележене у књигама о патријарсима коптске цркве *Ta'rikh Batarikat al-Kanisah al-Misriyah*.

чланове своје породице, Саладин успео да оствари своју идеју – да прошири границе Египта. Тако су почела ратовања за територију Нубије, а потом и преко Црвеног мора у Јемен.²⁷ Тамо се учврстила династија Ајубида под Саладиновим братом Туран-шахом. Нур ал-Дин је покушавао да сазна слабе тачке власти у Египту и да на неки начин збаци Ајубиде. Међутим, маја месеца 1174. Саладинова добра срећа се наставила и Нур ал-Дин је преминуо.²⁸ Сахрањен је у мадраси у Дамаску, где се и данас може видети његов гроб.

Организација у Египту

С обзиром на то да је дужи низ година Саладин провео на челу Египта, имао је доста времена да га уреди тако да може да га користи као базу за даља освајања. Проблеми су се јавили на самом почетку. Као што је већ било речено, по доласку Саладина на место везира, војници одани Нур ал-Дину су се повукли у Сирију. Саладин је знао да уколико жели да се одржи на тој позицији, потребна му је војска којој може да верује, стога је позвао оца и брата у помоћ. Међутим, војници који су остали уз Саладина су због новопридошлица почели да се осећају угроженима.²⁹ У другој половини августа 1169. против Саладина се побунио корпус војника састављен од Суданаца. Они су заузели своје позиције на главном тргу у Каиру, као и нека места у северном и источном делу града. Питање је било како ће калиф и везир одреаговати и да ли ће везир имати подршку, ма шта да одлучи. Саладин сам није водио војску, већ су то урадили његов брат, Туран-шах и главни командант Абу Хижа. За неколико дана, побуна је била угушена, на време за лоше вести – заједничка франачко-визнатијска војска је марширала према Каиру из правца Дамијете³⁰. После кратког времена, ове трупе су се повукле назад, после 50 дана опсаде. Ово повлачење хришћанских тупа је

²⁷ У Јемену су на власти били шиити, као и у Египту, а простор Хецаза, са Меком и Медином је било стратешки и финансијски важно подручје. Велики каравани су пролазили тим путем, пре свега јер је Јемен био једна од најбогатијих области.

²⁸ Нур ад-Дин је почетком маја играо поло, изнервиравши се у једном тренутку. Тада је имао гушење и морао је да лежи. Неколико дана касније, дошли су лекари и утврдили да има запаљење крајника. Један предлог је био да се пуштањем крви покуша побољшати Нурадиново здравствено стање, међутим он је то одлучно одбио. Стање му се само погоршавало и он је умро 15. маја 1174. године.

²⁹ Azzam, 84-86

³⁰ Лука на североистоку Египта. Налази се на ушћу Нила у Средоземно море, на рукавцу Дамијета. Град је играо велику улогу и у Петом и Шестом Крсташком походу.

донело период мира у Египту. Саладин је то искористио како би учврстио своју власт. Прво је извршио прераспodelу феуда и сву земљу која је била у поседу суданских војника је одузео за казну, а дао својим трупaма, као награду. Такође се обрачунао са калифом ал-Адидом, који је подржавао Суданце током њихове побуне. Саладин га је ставио у кућни притвор и одузео му поседе које је имао. Тако су људи из палате били продати или послати у Алепо Нур ад-Дину. Након што је осигурао да у Египту неће доћи до побуна, Саладин је повео војску на хришћанске територије, где су опсели и заузели тврђаву Еилат(данас град на југу Израела), изузетно значајан јер води у Еилатски залив и даље у Акабски залив и Црвено море, чија контрола је значила да муслимани који су ишли на хаџилук из Шпаније или северне Африке, сада су то могли да чине слободно, без страха да ће их неко напасти и опљачкати, или нешто горе. Једна од промена на којој је радио Саладин је увођење сунитских обичаја, при чему се највише мисли на помињање три сунитска калифа, пре Алија. У складу са тим, 1171. судија у Каиру више није био шиит већ сунит, а Саладин се побринуо да нови судија буде пореклом Курд.³¹

Као и већина Курда, Саладин је био припадник шафизма. а себе је доживљавао као дете Сунитског препорода.³² Када је Куран написан, користио се рукописни стил који је био угласт и тиме јако тежак за читање. Око 300 година после писања ове свете књиге, дошло је до промене тог стила, који је сада био много читљивији. Он је постао симбол сунизма, док је традиционални остао везан за шиизам. Нови стил је био усвојен брзо у скоро свим муслиманским заједницама, а 1174. широм Месопотамије и Сирије је био прихваћен. Ове промене су дошле у фатимидски Египат са Саладином. Такође, од успостављања политичке стабилности, Саладин је размишљао о стварању мадраса(школа) у којима би се школовали будући радници у администрацији, одани само њему. Његова жеља је била да се прва изгради у Александрији, на чијем челу је био за време опсаде, али она није била део Египта. Тако је донео одлуку да се прва мадраса изгради у Фустату. Муслимански историчар Абдул Рахман Азам сматра да постоји логичан разлог за оснивање мадрасе даље од главног града.³³

³¹ Lev, 130

³² Сунитски препород је почео у 11. веку(око 1055. године), када су калиф у Багдаду и селџучки султан одлучили да активно подрже сунизам, а завршио се доласком Монгола средином 13. века. Овај препород представља поновно интересовање за сунитске погледе у политици и теологији, али и оживљавање уметности и архитектуре. Махом је био усмерен против шиита, који су правили проблеме у Багдаду.

³³ Azzam, 94-95

Он верује да Саладин сам није био сигуран како би локално становништво реаговало уколико би се сунизам уводио директно из Каира. Тако је сматрано да би било много боље и безбедније да се почне мало даље. План је био да се она изгради одмах поред џамије, која је била главна грађевина у граду. Није само због тога била одабрана ова локација. Тамо где је требало да никне прва мадраса, био је затвор.³⁴ Та симболика, да грађевина која представља принуду буде срушена, а да на њено место дође нова, сада повезана са сунизмом, била је веома значајна за ширење ове гране ислама.

Своју приврженост Пророковим речима је увек показивао на делу. Познато је да у Исламу постоји *Пет стубова религије* (أركان الدين), односно дужности које сваки добри муслиман мора да чини. Међу њима се налази *закат* (إيتاء الزكاة), што се може превести као милостиња. Новац овако сакупљен, Саладин је користио како би помагао људима који су се налазили у тешким стацијама, пре свега је био намењен људима који су се борили у рату против хришћана и ослобођеним робовима.³⁵

Друго поглавље

Ослободилац и ујединитељ

Војне акције

Након освајања Египта и смрти Нур ал-Дина, Саладину су била отворена сва врата. Ситуација у Египту је била стабилна, а ова богата област је доносила велика средства за даље ратовање. Све је ишло у прилог одлуци да се Египат напусти и да се крене у освајање области које су сада формално биле у рукама Нур ал-Диновог сина, ас-Салих Исмаил ал-Малика. Он још није био спреман да на тако важној позицији замени свог оца, те је уместо њега све важне послове обављао Шамс ал-Дин . Како није више било особе која је чрсто могла да држи власт у својим рукама, опасност од крсташа и грађанског рата је бивала све

³⁴ Исто, 95

³⁵ Lev, *Saladin in Egypt*, 133

већа. Уверен у успех, Саладин се упутио ка Сирији. Иако је Египат представљао добру финансијску подлогу, био је сувише удаљен од Јерусалима за директан напад. Пре тога је било потребно да стави под своју управу области око града и обезбеди неометано кретање војника, опреме и намирница, а онда да га узме из руку хришћана, који су га држали од 1099. године.

Саладин је сматрао да је Сирија прва коју би требало освојити, јер је веровао да је она основа муслиманских територија, у којој је стање бивало све горе и горе. Први међу обласним господарима који се осамосталио и кренуо у освајања је био Саиф ал-Дин, Нур ад-Динов нећак и владар Мосула. Како Нур ад-Динови наследници/принчеви нису могли да сарађују, започели су грађански рата током којег су покушали да се наметну. И поред свих принчева, регент Ал-Салиха у Алепу је постао највећи противник Саладину. Освајање Сирије је почео од Дамаска, за који чак није ни водио битку, већ је показао своје дипломатско умеће. Саладин је упутио неколико писама Ал-Салиху и владарима у Дамаску, у којима је истицао жаљење због смрти Нур ал-Дина, али и спремност да дође на његово место и да, у име ислама, настави његову вољу за освајањем области и протеривањем крсташа. Делећи његове жеље, отворили су му врата града 27. новембра 1174. и Саладин је постао господар Дамаска. Дан касније је ушао у тврђаву и тиме потврдио своју власт над овим градом. Јавно је истицао како је у Дамаск дошао како би ујединио муслимане и ширио реч ислама и да није дошао у Дамаск како би узео власт за себе, већ да помогне ал-Салиху у образовању и да га спреми за даље изазове, тако истичући да не жели да свргне са престола династију Зенгида, која је његовој породици учинила многа добра.

У Дамаску се није дуго задржао, али то га није спречило да уради много за народ који је тамо живео, али и за себе. Као добар муслиман, отишао је у Омејадску цамију како би се помолио, а потом је обишао и стару кућу свог оца.³⁶ Када је видео како људи у граду тешко живе, искористио је новац из Египта како би отворио пијаце и укинуо непопуларне порезе који су били наметнути грађанима.³⁷ Својим доброчинствима је учинио да га народ заволи, а он је и даље понављао да је у служби Зенгида и да освајање Јерусалима сматра *племенитом ствари Светог рата*. Децембра месеца је кренуо на север, ка Алепу. Град

³⁶ Саладинов отац Ајуб је јула месеца 1173. пао са коња и озбиљно се повредио. Недељу дана касније је преминуо.

³⁷ Мап, 48

Хомс, који се налази на пола пута до Алепа, ставио је под опсаду почетком децембра и десетог дана истог месеца га заузео.³⁸ Следећи град на реду је била Хама. На челу тог града се налазио Масуд, један од генерала који су са Саладином ишли у трећи поход на Египат. И поред тога, Масуд није желео да град стави у Саладинове руке. Тек након што га је овај убедио да није дошао ни због чега другог, већ да у градовима тражи подршку и признање за ас-Салиха, али и да се бори против Саифа, који је заузимао градове Горње Месопотамије. То је било довољно да се Масуд предомисли и да преда Хаму Саладину.³⁹

Саиф је био на путу да се придружи Нур ад-Диновој војсци која је ишла у Египат, да се бори против крсташа. Путовао је са Гумуштигином, а када су чули да је султан умро, окренули су се и напустили поход. Одмах је почео да осваја градове у северној Сирији који нису имали владаре, а Гумуштигин је отишао у Алепо, где је преузео власт. Саладин је пред зидине Алепа дошао 27. децембра 1174. и ставио га под опсаду. Алепо је пружао велики отпор, а његови владари су у помоћ звали и крсташе и припаднике верске секте Асасини(исмаелити) који су живели у планинама Сирије и Персије⁴⁰. У Алепу је боравио и млади ал-Салих, који је био изведен пред браниоце града и у једном тренутку је чак и заплакао, што их је додатно охрабрило да се јаче боре.⁴¹ Атентат на Саладина није успео, па је Саиф био приморан да тражи ново решење. Излаз је видео у слању војске на Саладина са друге стране, док су крсташке снаге кретале на Хомс. Ово је за Саладина значило да мора да се повуче, јер не би смео да ризикује да му се пресеку путеви снабдевања храном и војском. Ова епизода је од великог значаја, јер почевши од ње, појављује се особа споменута на самом почетку – Рејналд од Шатијона. Он је био затвореник у Алепу неко време, а у знак захвалности за пружену помоћ у време невоља, владари Алепа су се сложили да пусте неколицину хришћанских затвореника.⁴² А међу њима се нашао и Рејналд.⁴³

³⁸ Azam, 110

³⁹ Ulwin, Abdullah Nasih. *Saladin: Hero of the battle of Hattin and liberator of Jerusalem from the Crusaders 532-589 A.H.*, 49-51

⁴⁰ Чак и после опсаде и пада Алепа, Саладин се неколико пута налазио на мети Асасина. Та нетрпељивост је резултат Саладинове верске политике у Египту и Јемену, где су на власти били владари из шиитских династија, а које су Саладин у Египту и његов брат у Јемену успели да склопе са власти.

⁴¹ Azam, 111

⁴² Исто, 112

⁴³ William, Archbishop of Tyre, *A history of deeds done beyond the sea*, 414. Код надбискупа прича иде нешто другачије. Са Рејналдом у заробљеништву су били брат и сестра Жоселин, син грофа Едесе, и грофица Агнес, мајка Балдуина IV. Рејналдови пријатељи су платили велику откупнину за њих, те су тако пуштени на слободу.

Освајање важних градова је настављено, а Балбек, град у којем је одрастао Саладин, сам се предао крајем марта месеца 1175. године. Војске из Алепа и Мосула, удружене са крсташима, полако су се приближавале Саладину. Са крсташком војском Саладин је дипломатским путем све уредио, како ни једна страна није имала великог интереса да дође до борбе. Саладину је предстојала битка са муслиманима из Мосула, а крсташи из Јерусалимског краљевства су имали проблема у врху власти. Балдуин IV је боловао од лепре и било је потребно да се уреди све уколико краљ умре без наследника. Саладин је ослободио франачке заробљенике, па су се крсташи повукли, иако је међу њима било велико незадовољство због примирја.⁴⁴

И поред тога, пред Саладином је било велико искушење. Велика војска се брзо кретала ка њему и 13. априла 1175. се одиграла та битка код Хаме. Бохедин не даје опис ове битке, већ само спомиње да је *божјом вољом битка добијена, а Саладин, добродушан, ослободио је велики број заробљених*.⁴⁵ Иако је противника било много више, Саладин је био тај који је имао дара за стратегију. Противник је брзо поражен по доласку појачања, па је кренуо у повлачење. Наређење је стигло да се не креће у јуриш за њима, нити да се убијају повређени, а заробљени да се пусте на слободу. Саладин је веровао да ће успети да уједини муслимане и да ратују заједно против правог непријатеља, непријатеља ислама. Није имало смисла да се муслимани међусобно убијају и да непотребно проливају своју крв. Услове је сада постављао Саладин, а они су били онакви какви би очекивали да један побожан муслиман постави другом муслиману. Тражио је да се пусте његови људи из затвора у Алепу, као и да војска против које се борио сада буде под његовом командом и да заједно ратују против крсташа. Један од услова се тицао и младог султана, који је неко време већ боравио у Алепу. Саладин је тражио да ал-Салих тамо и остане и да му се додели старатељ.⁴⁶ Након овога, Ал-Салих је само још и формално био владар. Његово име се налазило на новцу и био је спомињан у молитвама петком⁴⁷. За сва остала питања, од ове битке, Саладин је био главни. Како је сада Сирија била под његовом влашћу, Саладин је поделио важне градове члановима своје породице и у том процесу стекао непријатеља. Неколико година

⁴⁴ Исто, 113-114

⁴⁵ Baha ad-Din, 52

⁴⁶ Hindley, G. *Sultan of Egypt and Syria*, 74-75

⁴⁷ Azam, Abdul R. Saladin, 114

раније, град Хомс је био дарован Ширкуху, али је после његове смрти дат другој породици, чији је представник у ово доба био ал-Зафарани. Он је након што му је Хомс одузет, напустио Саладинову војску и отишао у службу владара Мосула.

Саладин је знао да докле год Зенгиди владају, неће доћи до уједињења муслимана и да ће и Сирија и Египат бити под сталним нападама крсташа. Било је потребно да се уједине муслимани како би се одбранили од напада хришћана. Како његову власт никада није потврдио багдадски калиф, Саладин му је писао. Споменуо је све своје успехе, освајања у северној Африци, Сирији, Јемену и како је све то урадио за Абасиде. Набројао је успехе против крсташа и тражио је диплому(повељу) у којој му се све то признаје. Калиф му је потврдно одговорио, дао му све земље које је освојио и напоменуо да свака даља кампања се одвија у име калифа у Багдаду. Ово је било нешто што Нур ад-Дин никада није успео да добије. Саладин је калифу обећао и Јерусалим, а убрзо након овога, спремао се за подухват свог живота – напад на Свети град и његово враћање у руке муслимана, оно за шта се спремао скоро цео живот и што је мислио да дугује муслиманској заједници.

Међутим, ратовање против муслиманима који су одбијали да се повинују Саладину се наставило. Саиф ал-Дин је прешао Еуфрат и дошао у Алепо, што је било кршење мировног уговора, на шта је Саладин указао калифи. У граду је водио тајне преговоре и пребацио је своје трупе на ову територију. Ускоро, 1176. преговори су постали отворени и правили су се планови како ће се Сирија поделити када буду Саладина протерали назад у Египат. Ово је у Саладину пробудило стрепњу, па је позвао свог брата Туран-шаха, који је владао у Јемену, да дође у Дамаск што је брже могуће. Већ априла месеца је био у Сирији, а Саладин је тада кренуо на север. До битке је дошло јужно од Алепа. Саладинова војска је била бројчано надјачана, али је тактика опет победила. Као и у претходној бици, Саладин није дао да се гоне разбежали војници, јер је и даље радио на томе да их приволи, да му се придруже у походима. Тада је опет дошло до покушаја атентата на Саладина. У војни логор поред Алепа, једну ноћ се ушуњао припадник Асасина и покушао је да га убије ножем. Овај пут је Саладин био више него спреман и успео је да се одбрани таман толико да атентатор буде савладан и убијен.⁴⁸ Ситуација у Сирији је била напета – у Алепу је био ал-Салих који је све време говорио против Саладина, називајући га издајцом. Град се сувише добро

⁴⁸ Malouf, 182

бранио, а Саладин није смео да сувише времена посвети тој опсади, јер би био рањив на другим фронтовима. Како није желео да на силу заузме град и беспотребно убије стотине, ако не и хиљаде муслимана, подигао је опсаду Алепа и одлучио је да се обрачуна са Асасинима на њиховој територији у централној Сирији. Тако је опсео град Масијаф, у близини Хаме. О томе шта се догодило постоје две верзије. Прва је да је Синан, вођа Асасина, послао претеће писмо Саладиновом ујаку, у којем прети да ће побити све чланове владајуће породице. Та претња је била веома озбиљна, узимајући у обзир одакле је стизала. У другој верзији, која је потекла од самих Асасина, Синан и његови људи су га заплашили и покушали да га отрују, па је Саладин одлучио да напусти опсаду.⁴⁹ Вратио се назад у Дамаск где се оженио Нур ад-Диновом удовицом, десетак година старијом од њега. Септембра месеца је кренуо на пут у Египат, када је добио вест да су Турци Селџуци под Килиџ Арсланом успели да победе византијску војску код Мириокефалона.⁵⁰ Маја месеца је одлучио да освоји Манбиџ, град на северу Сирије и Азас. Освајање ова два града је омогућило да власт у Алепу буде отворена за преговоре. Признали су Саладина за владара Дамаска и Египта и он је тада отпутовао у Египат, јер је сматрао да ће управо тамо доћи до наредних великих битака муслимана и крсташа. Саладин се обрео у бици против Франака, и то код Рамле. Бохедин није био присутан, али како пише, султан му је пренео ток битке, жалећи због пораза против крсташких снага које је водио Рејмонд од Шатијона. Иако је Саладин био уверен у победу, ствари су се на бојном пољу брзо промениле, па су крсташа окружили муслиманску војску. Саладинова војска је почела да се повлачи ка Египту, али у том процесу је много њих страдало или заробљено. Овај пораз је веома утицао на Саладина, а уз то ни његово здравље није било у најбољем реду. У ово време је дошло до још једне битке на североистоку Либије против крсташа, а она је завршена Саладиновом победом. У ово време, млади ал-Салих је почео да повлачи потезе који нису ишли њему у корист. Хапсио је људе који су му били блиски и убијао. Убиство Гумуштакина је довело до борбе крсташа и ал-Салиха око града Харима. Међутим, тврђава се предала младом ал-Салиху, па су крсташа одлучили да је боље да повуку своје трупе. То се десило почетком марта, када се ал-Салих вратио назад у Алепо, а априла месеца се Саладин вратио у северну Сирију.

⁴⁹ Malouf, 184

⁵⁰ William, Archbishop of Tyre. 414-415. 1176. Године у области Коније је дошло до битке између Византијског царства са једне и Турака. Византијска војска је доживела веома тежак пораз, а Виљем пише како није одраз немоћи хришћана, већ како је Манојло Комнин претрпео масакр због *греха свих нас*.

Тамо је проблеме правио други муслиман, вођа Селџука, Килиџ Арслан. Он је за себе узео неке делове у данашњој Турској, али је желео још. Северна Сирија му је деловала као добар избор, због свих недаћа које су задесиле Саладина, ал-Салиха, па и Туран-шаха у Дамаску. На њега је Саладин послао део своје војске и ускоро је дошло до потписивања мира, који је важио како за Арслана, тако и за владаре Мосула и целе те области. Балдуин IV је желео да покаже своју ратничку вештину, па је почео да гради ново утврђење на горњем току реке Јордан, између северне Галилеје и Голанске висоравни. Сматрао је да је позиција одлична за нападе на муслиманске територије. Саладин није могао да скупи снаге да крене на Балдуина, па је покушао да на друге начине спречи даљу градњу – понудио му је новац. Испрва 60 000 динара, а када је он то одбио, Саладин је повећао понуду на 100 000 динара.⁵¹ И ова понуда је била одбијена, па је остало само да се силом спречи даља градња. Како у том тренутку није могао да заузме утврђење, Саладин се вратио у Дамаск и 23. августа се вратио са великом војском. Недељу дана касније, одбрана је била разбијена, муслимани су ушли у тврђаву и заузели је. Око 800 људи је било убијено и 700 заточено. Сматра се да је било око 100 муслимана који су радили на изградњи ове тврђаве, те по њеном заузимању су били ослобођени. Такође, наишли су и на неколико муслимана који су се покрестили и они су били убијени по Саладиновом наређењу. Јерусалимски краљ је побегао, а Саладин је срушио утврђење. Примирје је било добродошло на обе стране. Саладину је требала гаранција да на неко време неће имати обрачуне са крсташима, како би могао да се посвети проблемима унутар државе. С друге стране, Балдуину се здравствено стање погоршавало.

Уједињење муслимана

Саиф ал-Дин је умро јула месеца 1180. године. Наследио га је брат, а не син, како је Саиф желео. Али како год, за Саладина је Саифова смрт представљала крај примирја потписаног неколико година раније, поготово узевши у обзир да није намеравао да призна ни Саифовог брата, а ни сина на месту владара Мосула. О овоме је обавестио калифа у Багдаду, тражећи градове ал-Руха, Саруж и Харан, који су имали стратешки важне

⁵¹ Man, John. *Saladin*, 66-68

положаје. Ово му није било дато, али га је погодила вест да је Туран-шах преминуо (27.јуна 1180.). Бохедин је записао да је ова вест уздрмала Саладина, који данима није проговарао. С друге стране, у Јерусалиму је дошло до брака Балдуинове сестре и Гија Лузињанског, који би по смрти краља ступио на његово место.

Саладин је боравио у Каиру када је децембра 1181. стигла вест о смрти ал-Салиха у Алепу. Овим се драматично изменило стање ствари у муслиманском свету. Алепо је сада изгледао никад ближе, а Саладин је знао да мора да пожури ка овом граду уколико намерава да га освоји. Деловало је да је то право време. У области којима је Саладин управљао, дошао је захтев да се маршира према Алепу и да се војска из Мосула спречи уколико се одлуче да крену у освајање овог града. Требало је купити време док Саладин не стигне из Египта. Међутим, крсташи су помогли принцу Мосула и навели су Фарук-шаха, Саладиновог брата и владара Балбека, да крене на супротну страну од Алепа како би спречио освајање Еилата.

Када је прошла зима 1181/2. Саладин је кренуо из Каира. Ускоро је дошао у Дамаск и после пропалог покушаја освајања Бејрута, своје освајање је наставио путовањем ка Алепу. Чуо је да су посланици из Алепа преговарали са крсташима како би они напали Саладина и његове присталице. Сада је био одлучан да заузме Мосул, али на путу је још увек стајао Алепо, са својим непријатељски настројеним властима. Саладин је од 1174. покушавао да заузме овај град на све начине. А када ни опсада ни дипломатија нису дали резултате, морао је да одустане, барем на неко време. Тиме је Алепо остао један од малобројних градова који су и даље били под Зенгидском династијом. Одлучио је да пређе Еуфрат и да заузме неке стратешки важне градове: Едесу, Саруж, Раку и Нисиб. Следећа мета је био Мосул, друго велико упориште Зенгида, који су чврсто одбацивали признање Саладина за вођу муслимана у борбама против крсташа. Око освајања тог града је био један велики проблем – како оправдати опсаду и заузимање Мосула? Са Алепом је ситуација била другачија. Како је законски наследник Нур ал-Дина умро, Саладин је имао најбоље шансе да га наследи. Освајање Мосула је било од велике важности, јер би онда Алепо готово сигурно пао. Како заузимање града није могло да се изведе брзо, Саладин је морао да се задовољи чињеницом да су везе Мосула и Алепа биле прекинуте.

У ово време се на другом крају државе дешавало нешто што је распламсало непријатељство Саладина и Рејналда од Шатијона. Рејналд је имао једну велику идеју – да се нападне Медина и при томе да се пронађе тело пророка Мухамеда, ископа и пренесе у Јерусалим. Друга велика замисао у овој авантури би била уништење Кабе, светог камена у Меки.⁵² На овом плану је сарађивао са Темпларима, који су предводили ову експедицију. Њихове бродове и посаду заробила је војска из Египта и довела их у Каиро. Тамошњи емир, ал-Адил, Саладинов брат, био је вољан да их пусти, али је наређење стигло да се убије сваки заробљеник. То се и десило, фебруара месеца 1183. Саладин је порастао у очима муслимана. Сада су га доживљавали као браниоца народа, Ислама и Свете муслиманске земље.

У мају, Саладин је поново кренуо ка Алепу. После мало више од осам година константне неизвесности и опсада, господар Алепа Имад ад-Дин је изгубио сваку жељу да се у овом граду брани. Тражио је да се састане са Саладином и понуди преговоре. Децембра претходне године, у повратку из Мосула, Саладин је освојио Синжар, град којим је Имад владао раније. Сматрао је да сада може да направи компромис и да преда Алепо у замену за свој некадашњи град. Ово је било добро прихваћено код Саладина и 12. јуна 1183. Саладин је добио Алепо, без проливане крви. Значај Алепа лежи пре свега у његовом положају, а с друге стране, он је и центар сунизма. Од како је Имад ад-Дин Зенги 1126. узео град од крсташа, његова судбина је почела да се мења. Од времена Нурадина, град је постао један од центара сунитског препорода, чак 6 мадраса је било основано, а град утврђен и обновљен.⁵³ Сада је Саладин држао и Алепо и Дамаск, два велика центра моћи. Недељу дана касније, 20. јуна 1183. Саладин је ушао у град. Овим освајањем је постао најмоћнија особа у исламском свету. Сва важна упоришта су била под његовом влашћу и могло је да се крене са остваривањем главног циља – освајање Светог града Јерусалима и коначан обрачун са крсташима.

⁵² Azzam, 154 У верзијама код хришћана, нема помена о покушају ископавања Пророка или уништењу Кабе, већ само о намери да се нападне Саладинове области на југу Арабијског полуострва.

⁵³ *Medieval Islamic civilization, An encyclopedia*, ed. Joseph W. Meri. Taylor and Francis group 2006, 27-29

Битка код Хатина

Дуга кампања у Сирији је изморила Саладина и његову војску. Султан је био лошег здравља, па се на освајање Јерусалима морало чекати још мало. Настављени су повремени сукоби две војске, али ни једна битка није била значајнија. Саладин је одлучио да пре него што крене ка Јерусалиму поново поведе војску на Мосул. Један од разлога због којих се одлучио на овај потез је и смрт једног од утицајних владара из Анатолије, шаха Армана. Овај други покушај опседања Мосула је изазвао неслагање између Саладина и једног од његових најпознатијих везира, Имад ад-Дина Исфакханија. Поставља се питање зашто је толико султан инсистирао на освајању Мосула. Његов одговор на ово питање је био да му је за цихад потребна сва војска коју може да окупи, а то подразумева и војску из Мосула. Можда прави одговор лежи у томе што је Каиро египатски, Дамаск сиријски, а *он није био ни једно ни друго*.⁵⁴ Опсада Мосула није дуго трајала, јер се Саладин разболео. То је било почетком децембра, па се Саладин вратио у Дамаск. Његово здравствено стање је било веома озбиљно. Саладинова жена Асимат је била такође болесна и за кратко време је умрла, а веровање је било да се болесном човеку не смеју саопштавати лоше вести, јер болест може само да се погорша, те морали сви да пређу овај догађај.

У ово време, на снази је било примирје између Саладина и крсташа. Обе стране су покушале да се опораве и спреме за даље ратовање, јер је свима било јасно да је тренутно стање неодрживо и да ће неко морати да се повуче. Ствари су почеле да се одвијају у Саладинову корист. Један од најзначајнијих мосулских савезника, владар Азербејџана, преминуо је почетком 1186. године и Мосул је сада деловао рањиво. Иако се можда битка и очекивала, Мосул је добијен исто као и Алепо – преговорима. Ибн-Шадад је отишао Из ад-Дину и склопили су договор да сада и Мосул приступи Саладиновим областима. Четвртог марта 1186. Из ад-Дин је признао Саладина за врховног господара и постао је део његове војске.

⁵⁴ Azzam, A.R. *Saladin*, 163

Од како је 1174. напустио Египат, Саладин се 33 месеца борио против муслимана⁵⁵ и успео је да четири велика и важна центра – Каиро, Дамаск, Алепо и Мосул – стави под своју управу. На ред је дошао и коначни обрачун са крсташима и остваривање сна Саладиновог некадашњег учитеља и господара, Нур ал-Дина, заузимање Јерусалима и протеривање крсташа који су скоро читав век држали Јерусалим и скоро целу источну обалу Медитерана.

Два месеца по заузимању Мосула, Саладин је примио вест о смрти Балдуина V, владара Јерусалимског краљевства. Преминуо је у деветој години, у Акри, на северу данашњег Израела. Како је био сувише млад да би имао потомство, престо је припао сестри Балдуина IV, односно њеном мужу, Гију Лузињанском. Било је јасно да примирје које је било на снази неће бити продужено, па су се обе стране спремале за наставак рата. Један од краљевих поданика, господар Керака, Рејналд од Шатијона је био најзаинтересованији за рат. У зиму 1186. напао је трговачки караван који је ишао из Каира за Дамаск. Иако је током примирја требало да арапски трговци имају слободан пролаз, били су ухваћени, неки убијени, други узети као робови, а робу и новац су Рејналдови људи узели за себе. Вест је убрзо дошла до Саладина, који је протестовао код Гија и тражио да се врати опљачкано, као и да се заробљени чланови конвоја ослободе, подсећајући јерусалимског краља да је примирје и даље на снази. Наравно, Рејналд је одбио да врати опљачкано, говорећи да је он краљ у својој земљи, као што је Гиј у својој, као и да он сам нема потписано никакво примирје са Саладином.⁵⁶ Крајем марта месеца по Јулијанском календару почео је месец Мухарем(المحرم), што за муслимане значи повратак са хаџилука. Саладин није желео да рат настави у ово доба, јер је било важно да се верници безбедно врате у своје градове. Иако је знао да у том тренутку не може да уђе у рат, његови посланици су ишли у све делове земље како би прикупили војску за скори рат. Ускоро је дошао и Ускрс, када је и званично примирје престало да важи, те је Саладин одмах објавио рат. Трупe из Египта су биле на путу, сва важнија упоришта су била освојена и Саладин је знао да је право време за наставак започетог.

⁵⁵ Исто, 164

⁵⁶ France, John. *Hattin*, Oxford University press, 2015, 78

Стратегија је била да се почне са упадима и пљачкама хришћанских територија. Једна од њих се завршила тешким поразом Темплара, 1.маја 1187. у близини Назарета.⁵⁷ Али највећа битка је тек требало да се одигра. Прешавши реку Јордан, Саладин и његове трупе су дошли до града Тиберијаде, на обали Галилејског мора. Процене су да је Саладин дошао са око 30 000 војника из различитих делова државе, учествовали су Курди, Арапи, Египћани, Бедуини, Турци и Персијанци. У близини града су подигли војни логор, одакле су слали мале групе војника у пљачке околних насеља, такозвана *razzia*⁵⁸, која је била у арапској традицији. Наиме, она се састојала од слања група у пљачке дубоко у непријатељску територију, у циљу прибављања додатних ресурса, највише хране и воде. Франци, када су чули да муслимани долазе, брзо су се организовали и дошли на 20 километара западно од Тиберијаде, код места Сефорис (антички град Диоцезареја), у област богату водом, где су такође подигли војни логор и већали како да уђу у борбу са муслиманима. Били су подељених мишљења, једни су били да се муслимани нападну, а други су били да се чека да их ови први нападну, јер су били скептични по питању воде и других ресурса. Ово је био јули месец, температуре су биле високе, а воде је било у веома ограниченој количини. Почетак месеца је био изузетно топао, а војна опрема коју су имали хришћани им није ишла у прилог. Они су на себи имали гвоздене оклопе, који су им само доносили нове проблеме у борбама.

Саладинов војни логор се померио и дошао је на пола пута између Тиберијаде и Сефориса, где су могли да надгледају пут уколико крсташи одлуче да пошаљу помоћ Тиберијади. Када су се уверили да крсташи не шаљу своје војнике ка граду, Саладин и део војске су пошли ка том граду и ставили га под опсаду. Он је, између осталог, био важан јер је у њему боравила Рејмондова жена. Дим који се уздизао изнад града је био видљив из крсташког логора. Ово је покренуло још жустрије расправе и на крају се дошло до закључка да се ипак крене на муслимане. Били су подељени у три дела: један под Рејмондом, други под Гијем и трећи под Балијаном од Ибелина. Идеја је била да се за један дан дође до Тиберијаде, али време им није ишло на руку. До првог одморишта су стигли средином дана, прешавши само једну трећину пута. Сунце је било јако, воде је брзо нестајало, а онда су уследили и напади на трупе из околних шума. Саладинова војска се сакрила и када су

⁵⁷ Исто, 80

⁵⁸ Nicolle, David/McBride, Angus. *Saladin and the Saracens*, Osprey, 1986, 21

приметили да је крсташка војска постала изморена, почели су са својим нападима. Једни су их засипали стрелама, а други су запалили шуму, тако да су поред јарког сунца стварали додатну топлоту, тако отежавајући ситуацију за крсташе. До борбе је дошло код места Хатин, 4.јула 1187. године.



Одморни муслимани су се устремили на крсташе, који су били уморни и жедни и нису били у стању да се боре. Много војника је погинуло, а велики број је био заробљен. Међу најпознатијим заробљеницима су били Јерусалимски краљ и Рејналд од Шатијона, али и многи други припадници племства. Те исте вечери, Саладин је примио поменути двојицу у свом шатору. Са великим поштовањем се односио према краљу Гију и спремао се да оствари своје обећање од раније – да убије Рејналда. Понудио је воду и храну краљу, који је боцу са водом пружио Рејмонду. У муслиманској традицији је да се не учини ништа нажао онима које третираш као госте. Међутим, како Рејмонд није добио воду из Саладинових руку, не сматра се гостом. Ово је Саладин вешто смислио и у логору је те вечери убио Рејмонда, испоштовавши дато обећање.⁵⁹

Ова битка се сматра Саладиновим највећим војним успехом против хришћанских снага. О њој су писане књиге и неизоставан је део Саладинове биографије. Овом победом је ушао у ред највећих војних лидера у историји. Како је сада крсташка војска била веома

⁵⁹ Baha ad-Din, 73-75

рањива, Јерусалим никада није деловао ближе, на дохват руке. Само је требало да је испружи.

Освајање Јерусалима

Све опције су за Саладина биле отворене. Ићи одмах на Јерусалим, што је деловало и помало ризично, или осигурати да крсташима помоћ не може доћи ни морским путем, освајањем важних лука на обали Медитерана? Одлучено је да се план за Јерусалим одложи на кратко, док муслиманска војска не заузме битне тачке. Прво је заузео тврђаву Тиберијаду, а после неколико дана одмора, кренули су ка обали Средоземног мора. Прво су заузели Акру, Хаифу и Назарет. Тибин, Бејрут и Ашкелон су били следећи на реду и освојени су до средине јула месеца. Ашкелон је био један од најзначајнијих градова, а изгубљен је био средином септембра 1153. године, током Другог крсташког рата.

После заузећа скоро целе источне обале Медитерана, на ред је дошао најзначајнији град, постојбина три велике религије, Свети град за милионе становника – Јерусалим. Саладин је био на корак од остваривања сна свог ментора Нур ал-Дина. Све што је радио до тада, било је рађено у циљу освајања Јерусалима. Свака битка је била степеница ближе овоме. Септембар је био месец за остваривање тог циља. И звезде су се поклопиле, те је добио од астролога подршку да је дошло време за враћање Светог града у руке муслимана. Целокупна војска муслимана од Египта до Ирака се устремила ка Јерусалиму. Иако је Краљевство било на ивици пропасти, нису желели да лако препусте град. Опсада је почела 20. септембра, а одбраном је командовао један од поражених војсковођа у бици код Хатина два месеца раније, Балијан од Ибелина. Још на самом почетку је Саладин нагласио да је његова жеља, а и у његовом интересу, да град падне без крвопролића, да се добровољно преда.⁶⁰ Војска и народ у Јерусалиму испрва нису желели да посустану, али када је било извесно да помоћ није на путу, а да су зидине оштећене, Балијан је посустао и тражио је да се састане са Саладином. У току преговора, Саладин је дозволио да свако ко жели да

⁶⁰ Међутим, иако је ово био првобитни план, након што је од Балијана тражио да преда град и био одбијен, Саладин се разбеснео и почео је да катапултима разбија градске зидине. У том тренутку је био одлучан да град заузме и силом. Балијан је тада био на ивици да уништи све у граду, како би Муслимани, када уђу у град, имали само камен и прашину(France, J. Hattin, 109)

напусти град, може. Муслимаска војска никога неће дирати, а они који желе да иду, морали су прво да плате симболичну своту новца – мушкарци 10, жене 5, а деца 1 динар. Уз то је био одређен рок за напуштање града. Отишли су сви угледнији људи, међу којима је био и патријарх Хераклион. Саладинови историчари су записали да је управо тај патријарх платио за себе и своју љубавницу излаз из града, да је све иоле вредно однео из храма Васкресења Христовог,⁶¹ не погледавши све оне сиромашне у граду који нису имали новца да откупе слободу. Тада је Саладин променио своје мишљење и дозволио је да сви који желе да оду, могу слободно то да ураде, а да не плате. Ова великодушност коју је показао становницима Јерусалима је остала записана у историји и један је од главних разлога зашто се и у муслиманском и у хришћанском свету о Саладину прича са великим поштовањем.

Циљ који је пред себе поставио Саладин је био испуњен. Коначно је био у Светом граду и уживао у својој победи. У Европу је брзо стигла вест о паду Јерусалима у муслиманске руке. То је изазвало шок и неверицу код људи, а римски папа је наводно умро када је примио ту вест. Црква се одмах организовала и почели су да позивају народ да се покрене на поновни Свети рат. На чело су стали Фридрих Барбароса, цар Светог римског царства, Филип II Август, француски краљ и Ричард I, краљ Енглеске. Убрзо су се сва три краља и велики број војника упутили ка Светој земљи, где их је спремно чекао Саладин са својим Муслиманским фронтом. Посао који је започео у Египту на препороду Сунизма је настављен и у Јерусалиму. Оснивање мадраса је омогућавало да се образују људи који ће деловати у складу са сунизмом и тиме допринети јединству муслимана. Мадраса изгарађена у Јерусалиму је била у цркви Свете Ане. Прелазак са шиизма на сунизам се показао од великог значаја са стратешке тачке. Саладин је тако од Египта себи направио упориште на које је могао увек да се врати у случају потребе и које је користио као извор економске и војне моћи. Сада када је заузео трећи по реду свети град за муслимане, обезбедио је себи место у историји великана.

Док је боравио у Јерусалиму, а у складу са цихадом, почео је да поправља грађевине и да им мења намене.⁶² Тако је џамија Ал-Акса очишћена од свих ствари које су Темплари донели и ту оставили. Док су Темплари боравили у овој џамији, подигли су зидове према

⁶¹ Azzam, 191.

⁶² Armstrong, Karen. *Jerusalem-One city, three faiths*, Knopf, 1997, 268

Меки и Медини, па су они срушени по повратку Јерусалима у муслиманске руке. После скоро 88 година, град је био изграђен према потребама хришћана и сада се све то мењало. Све грађевине су добиле нове намене. Црква Свете Ане је постала џамија, а резиденција јерусалимског патријарха је претворена у текију(خانقاه). Подигнута је била мадраса, што је била традиција током Саладиновог (и Нур ад-Диновог) освајања. Сада је град више лично на муслимански и трагови Темплара су скоро избрисани.

Трећи крсташки рат; Саладинова смрт

Како је пад Јерусалима изазвао велики шок на Западу, три велика владара су одлучила да оду у Свету земљу и да узму град у име Хришћанства. Филип, француски краљ и Ричард, енглески краљ су путовали бродовима, док је Фридрих Барбароса, цар Светог римског царства, ишао копненим путем. И док су прва двојица 1189. дошли у Свету земљу, Фридрих је изгубио живот у Малој Азији. Још 1178. године, Саладин је напао Тир. Опсада је трајала два месеца, али је град одолео. Сада, када је Јерусалим био у његовим рукама, Саладин је кренуо опет на Тир, овај пут одлучан да га освоји. Међутим, зима је долазила, а муслимански војници су били изнурени ратовањем. Напад на Тир је била грешка, јер су се сви крсташки окупари у граду, спремни да га бране животом. Тир је био једина лука у рукама крсташа и уколико су намеравали да поврате Јерусалим и остале изгубљене територије, Тир није смео да падне. Није било другог начина да им стигне помоћ из Европе, која се спремала још од катастрофе код Хатина.

Трећи крсташки рат се водио у периоду 1189-1192. За циљ је имао враћање изгубљених територија у руке хришћана, где се највише мислило на поновно заузимање Јерусалима. Прва велика битка је била око града Акре. Нешто раније, Саладин је постигао договор са краљем Гијем, заробљеним још после битке код Хатина. Тај договор је предвиђао да Саладин пусти Гија из заробљеништва, а овај да му обећа да неће више ратовати против Саладина. Убрзо се испоставило да Гијева реч не вреди ништа, јер је он одмах сакупио војску и кренуо на Акру, град који је 1187. освојила муслиманска војска. Сада, удружени крсташки са новопродошлицама из Европе, од јула месеца 1189. до 1191. су опседали град.

Проблем за Саладина је био тај што су његови војници почели да се враћају својим домовима, после година ратовања. Саладин је послао позив упомоћ, али се његови војници нису одазвали. За хришћане, питање заузимања Акре је уједно и питање живота и смрти, после толиких великих пораза и губитака територија. У помоћ хришћанима су дошли Филип Август и после њега Ричард *Лавље срце*. Око 50 бродова и више од 12 000 војника је стигло са Запада.⁶³ Енглески краљ је по доласку пред Акру рекао да ће сви становници града моћи слободно да га напусте, уколико се предају. Две године од почетка опсаде, јула 1191, гарнизон из града се предао. Дуго су одолевали, али када нису добили помоћ, а основних животних намирница је било јако мало, схватили су да неће моћи да се још дуго одупиру и да је време да се прихвати Ричардова понуда. Међутим, енглески краљ није био човек од речи, као што је Саладин био 4 године раније, током заузимања Јерусалима и других градова. Иако су били уверени да је њихова безбедност загарантована, краљ Ричард је наредио да се око 3000 муслимана из града побије.⁶⁴

Недуго потом, Филип Август је одлучио да се врати назад у Француску, оставивши за собом већи део војске са којом је дошао.⁶⁵ Тако је од три велика владара из Европе, у Светој земљи остао само Ричард. Он је имао стратегију сличну Саладиновој. Било је потребно да се освоје приобални градови пре него што се крене на сам Јерусалим. С друге стране, Саладин се спремао уколико Ричард одлучи да одмах крене на Јерусалим. Он је уништио све бунаре на путу између Акре и Јерусалима, како би барем отежао путовање крсташима и уз то је наредио да се затрују бунари око Јерусалима.⁶⁶ Више од 4000 километара далеко, у Енглеској, Ричардов брат Јован/Џон, ковао је планове да свргне свог брата са престола и узме га за себе. Ове вести су дошле до Ричарда и он је морао брзо да одлучи шта да ради. Био је свестан да не може на брзину да освоји Јерусалим. Недостатак воде, као и чињеница да се Саладин добро утврдио у граду и да га чува велики број војника, приморао је Ричарда да ипак уђе у преговоре, како би што пре могао да оде кући и реши

⁶³ Hosler, John D. *The Siege of Acre 1189-1191, Saladin, Richard the Lion Heart and the battle that decided the Third Crusade*, Yale University Press 2018, 19

⁶⁴ Исто, 150. Хослер наводи и да се у раније доба спомињао број од 2000 до чак 16000 заробљеника. У новије време, тај број је између 2600 и 3000, где већина узима 3000 као приближно тачан број. Због овог масакра, воде се и расправе да ли овај Ричардов потез може да се стави у категорију ратних злочина.

⁶⁵ Niccole, David. *The Third Crusade. Richard The Lion heart, Saladin and the battle for Jerusalem*, Osprey 2005, 55

⁶⁶ Azzam, 223

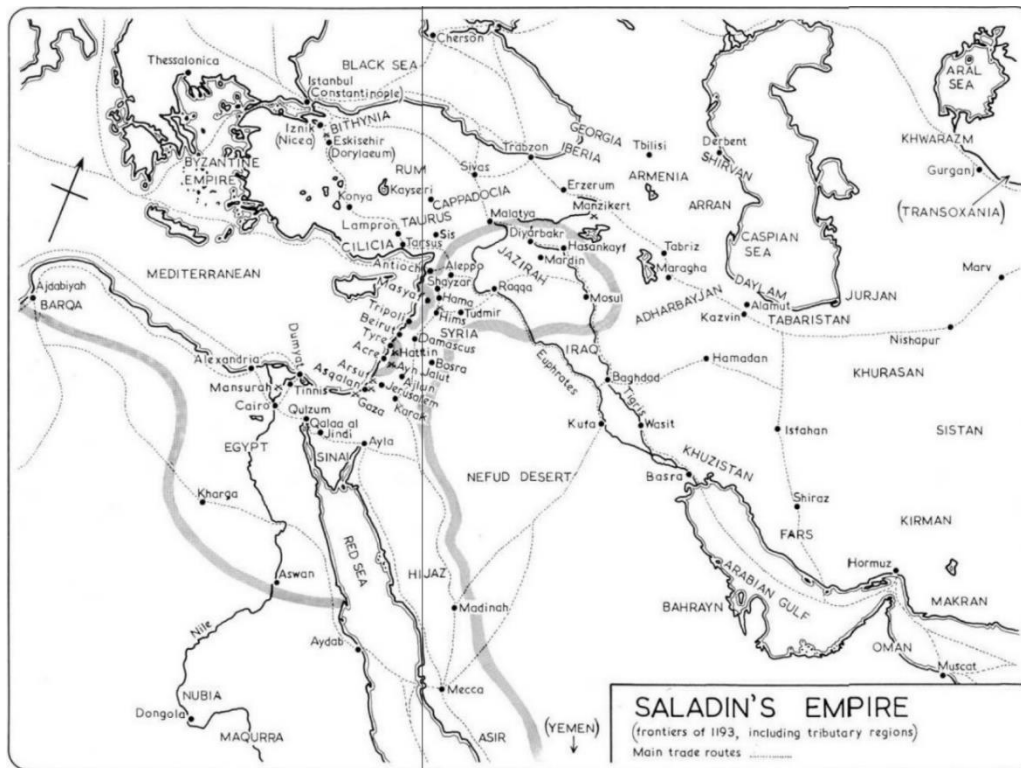
проблеме. Септембра 1192. после годину дана преговора Ричарда и ал-Адила,⁶⁷ потписан је Рамлански уговор. Договор је био да све што је Саладин освојио, остане у његовом поседу. Два града која су крсташи задржали су Антиохија и Триполи, у којима су већ држали власт и задржали су Акру, освојену током опсаде. Још једна ствар је додата у уговор, а то је да се омогући хришћанским верницима да посећују Јерусалим и да им се гарантује безбедност у граду и на путу до тамо кроз муслиманске територије. По потписаном примирју, Ричард је новембра месеца напустио Свету земљу и вратио се у Енглеску. Тиме је Трећи крсташки рат завршен неуспехом за хришћане.

Саладин је имао великих здравствених проблема током целог ратовања. Када се после потписаног споразума са Ричардом вратио у Дамаск, разболео се. Бохедин пише како је султан 11 дана боловао од грознице и да му ништа није помагало. Стање му се погоршало у ноћи између 3. и 4. марта 1193. У зору 4. марта, султан Саладин је преминуо. Тиме се завршила ера великих муслиманских освајања под његовим вођством. Сахрањен је у Дамаску, у позајмљеном покрову. Бохедин је писао како, када су спремали султана за сахрану, у његовом личном ковчегу нису нашли скоро ништа новца, тако да су морали да траже да им неко поклони комад тканине. Данас се Саладинов гроб налази у џамији Омејада у центру Дамаска, познатој још под именом Велика џамија или الجامع الأموي.

После Саладинове смрти, наследио га је ал-Афдал, и то без борбе.⁶⁸ Саладинова смрт је за преживеле Зенгиде значила почетак борбе за поврата на власт. То се није догодило, па су изгубили и последња упоришта. Ајубиди су се на власти одржали до доласка Монгола средином 13. века.

⁶⁷ Ал-Адил је био Саладинов брат. Како није желео да директно учествује у преговорима са енглеским краљем, Саладин је овластио свог брата да преговара у његово име.

⁶⁸ Humphreys, Stephen R. *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, SUNY Press, 1977, 89



Саладинова
држава са
границама из
1193

Треће поглавље

У очима муслимана

Значај Саладина за муслимане његовог времена

У самом 12. веку, Саладин је имао велики утицај. Био је образован, учен човек, веома побожан. Својим понашањем према припадницима своје религије, али и према хришћанима, поставио је начин деловања. Бохедин у свом делу *Живот Саладинов* цело прво поглавље је посветио доброчинствима које је Саладин чинио током својих година на власти. Од помагања својој сабраћи муслиманима, до поштеђивања живота хришћанима у градовима које је освојио, иако је то у средњем веку реткост.

Изузетно је ценио муслимаску крв и водио је рачуна да се она *не пролива узалуд*. Он је имао мисију да се уједињени муслимани заједно боре против оних који су дошли на Блиски исток и почели да опседају и заузимају градове и убијају муслимане. О својим поданицима је водио рачуна и покушавао да им помогне на сваки могући начин. Неколико епизода из његовог живота су биле толико јаке, да су се пронеле и на Запад, стварајући слику о Саладину као добротине, особу која је у рату спремна на преговоре и која је живот посветила вери.

Као што је још на почетку било речено, Саладин је био изузетно побожан човек. Одрастао је слушајући Куран, који је на њега оставио дубок траг. Бохедин је написао како је Саладин пролазио градом и чуо је једног дечака како рецитује одломке из Курана и да је био толико дирнут да их је позвао на оброк, а оцу дечака дао њиву.⁶⁹ Да је религија толико била важна, говори и једна сцена када се Саладин спремао да уђе у битку против крсташа. Ишао је кроз редове муслиманске војске, рецитујући Куран, како би распламсао вољу војника, али и како и их умирио. *Бог је уз праведне, а муслимани то јесу*. Идеја о коначном избацивању *неверника* из Свете земље га је водила до последњег дана. Подизао је мадрасе широм државе, како би се људи у што већем броју образовали и били у стању да одбране своју веру и државу од било ког узурпатора. Његов осећај за праведност, поштовање исламских закона, побожност, дарежљивост и правичност су му омогућили да велики број муслимана у њега гледа као у од бога послатог човека. Бохедин у свом делу наводи велики број случајева када су, не само Муслимани, већ и Хришћани, долазили код њега у потрази за помоћи. Једна од познатијих ситуација је када је једна жена, хришћанка, дошла код Саладина, јер су у току упада и пљачки његових војника, отели и њеног сина. Саладин је одмах обавестио своје војнике да крену у потрагу за тим дететом. Сазнали су да је он продат на једној пијаци и нашли су особу која је купила дечака. Био је позван код Саладина, који је тражио да му се каже цена по којој је дечак купљен. Одмах је извадио новац, откупио дете и предао га мајци. Жена је била толико одушевљена да је рекла како ни један од Западних владара није ни приближан Саладину ни по једном личном квалитету. Већ је описана ситуација која је задесила становнике Јерусалима после његовог повратка у муслиманске

⁶⁹ Baha ad-Din, 19

руке, када је Саладин одустао од узимања симболичног пореза од људи који су желели да напусте град. Већ тада се видело да је он учењак у улози војсковође.

Сећање на Саладина у потоњим временима

Иако неки историчари наводе да се Саладин није помињао у муслиманском свету од монголских напада у 13. веку, па све до 19. века и периода Танзимата у Отоманском царству, легенда о Саладину се ипак вековима одржала код муслимана. Разлог за такво мишљење чињеница да је држава Ајубида нестала, а заменила ју је Турска током наредних 400 година. Ово питање опстанка сећања на Саладина је последњих деценија добило на значају, те су неки арапски и персијски историчари почели да истражују историјске изворе од 13. века надаље. Један од њих је и др Данијел Бебен са Универзитета Назарбајев у Казахстану, који је истраживао персијске изворе и на основу тога написао свој рад *Remembering Saladin*. У њему се фокусирао се на информације о крсташима и Саладину, којих у персијским изворима из 12. века скоро да нема. Не спомињу се борбе Саладина са њима, освајање Јерусалима, нити битка код Хатина.⁷⁰ Можда и први помен Саладина код Персијанаца је у списима Мухамеда Хамаданија, *Aja ib-namah* (1175-1194) који се пре свега бави географијом. Ту се у одељку везаном за Египат спомиње Саладинов долазак на власт 1171. године и успостављање владавине Абасида.⁷¹ Код Ата-Малик Џуваинија (1226-1283), персијског историчара који је служио под монголским освајачима, такође се могу наћи поједине информације. Први персијски историчар који је дао више информација о Саладину је Џуздани⁷² (рођен 1193.), пореклом из Индије, који је у делу *Tabaqat-i Nasiri* обухватио целокупну историју познатог света. Поред Саладинове биографије, написане су и поједине адегдоте из његовог живота. Џуздани је као и многи други, побегао пред Монголима у Индију. Међу тим избеглицама су били људи који су му препричавали историју уз коју су сами одрасли и управо је њихове приче и сећања искористио за период Зенгида и Ајубида.

⁷⁰ Beben, Daniel. *Remembering Saladin- The Crusades and the politics of heresy in Persian historiography*. Cambridge University press 2017, 6-7

⁷¹ Beben, 9

⁷² Исто, 12

Један од најзначајнијих персијских историчара монголског доба је био Рашид ад-Дин Хамадани, који је своје дело *Jami' al-Tavarikh* завршио почетком 14. века. У њему површно спомиње Саладина (мада му не спомиње име), описује кратко његове војне походе, али и даје информације о крсташима. Ово дело се наредних неколико векова користило као главни извор за писање о Саладину.⁷³ Даљи историчари или преписују од својих претходника или једноставно не помињу Саладиново име, већ само његове успехе, фокусирајући се више на његову борбу са шиитима, него на његове успехе против крсташких снага. Средином 15. века, персијски историчар Мужир ал-Дин је написао књигу *Al-Uns al-jalil bi-tarikh al-Quds wal Khalil* (Славна историја Јерусалима и Хеброна) у којој пише о Саладину и набраја сва његова велика дела и успехе.

У ово време је прича о Саладину стигла у Европу захваљујући крсташима, те га у својим значајним делима помињу Данте и Бокачо. Нешто касније, средином 18. века, један од представника немачког просветитељства под именом Готхолд Ефрајм Лесинг, у својој представи о верској толеранцији *Nathan der Weise*, одабрао је управо Саладина као представника ислама.⁷⁴ О Саладину су писали француски филозоф Волтер и шкотски писац и историчар Волтер Скот.

Прича о Саладину добија нови ветар у леђа крајем 19. века. Он је био једна од првих историјских личности која је усвојена у циљу обнове националног идентитета. Бохединово дело, које је било главни извор за писање овог рада, послужило је и као извор за стварање слике о Саладину у време великих немира у Отоманској империји. Саладинов гроб у Дамаску је добио ново рухо 1876. године и урађен је у мермеру.⁷⁵ То је била прва ствар која је учињена у Саладинову част, а на реду су биле још многе. На улазу у просторију где се налази Саладинов гроб, изнад врата, окачен је његов портрет, у раму од злата. Тај портрет се касније користио за приказивање Саладина у многим књигама, али и на новчаницама. Саладинов лик се налазио на новчаницама од 200 (1977) и 25 (1991) сиријских фунти.

⁷³ Исто, 17

⁷⁴ Hillenbrand, Carole. *The evolution of Saladin in the West*. 27. август 2019.

https://www.academia.edu/1496191/The_Evolution_of_the_Saladin_Legend_in_the_West

⁷⁵ Heidemann, Stefan. *Memory and ideology: Images of Saladin in Syria and Iraq*, (Visual Culture in the Middle East) 2013,

Временом је култ Саладина ојачао, па је била и изузетна част бити сахрањен поред њега. Један од њих је био лидер сиријског националног покрета, Абдул Рахман Шахбандар, борац против француске власти у Сирији, на којег је 1940. године био извршен атентат у Дамаску. Дамаск је одао почаст Саладину и подигавши му бронзану статуу у коњаничком стилу, у центру града 1992. године.⁷⁶ Она је имала за циљ да слави Саладина, али и да нагласи његову победу над Хришћанима, од којих су Сиријци, али и остали Арапи, водили борбе за слободу. Статуа приказује Саладина на коњу, а поред њега је један од војника, са орлом осликаним на штиту, наглашавајући тиме да је један од Саладинових орлова, бранитеља. Она је откривена 1993. године, у склопу обележавања 800 година од смрти Саладина. Иза коња су два човека, хришћанина. Један је Гиј Лузињански, а други је Рејналд од Шатијона. Они заједно симболишу два највећа успеха у Саладиновој војној каријери – победу код Хатина и освајање Јерусалима. На статуи је урезано на неколико језика Ослобођење Јерусалима.



Статуа Саладина испред тврђаве у старом делу Дамаска.

⁷⁶ Аутор те статуе је познати сиријски уметник Абдулах ал-Саид.



Слика Новчаница од 200 сиријских фунти



Слика Новчаница од 25 сиријских фунти

Култ Саладина није заживео само у Сирији, већ и у Ираку и Египту. У Ираку је Садам Хусеин био на власти, а себе је видео као новог Хамурабија, Набухаднезара, калифа ал-Масура, па чак и као новог пророка Мухамеда. Временом, не зна се тачно када, почео је да се идентификује са Саладином. Обојица су рођена у истом граду, а наводно је Хусеин променио и годину рођења како би деловало да је рођен тачно 800 година после Саладина.⁷⁷ Чак је променио и име једне области у Ираку и назвао је *Саладин*, са центром у Тикриту и Самаром као највећим градом, које се одржало и данас. У граду Ербилу, од 1980. постоји универзитет који носи Саладиново име.

Садам Хусеин је временом све више почео да се идентификује са Саладином и то у толикој мери да је дао да се изради велика бронзана статуа, готово иста као Саладинова статуа у Дамаску. На њој носи и шлем који је коришћен у средњем веку. Она је подигнута 2002. у част његовом 65. рођендану. Само годину дана касније, пао је са власти, а са њим и колосална статуа. Током Заливског рата са Кувајтом, од прикључења Сједињених Америчких Држава, сматрао је да је одређен да води нови рат за ослобођење Арапа и муслимана, те је настојао да створи пан-арапску и пан-муслиманску лигу.

Египат се сматра и данас центром арапске кинематографије, где се налази највећи филмски студио у којем се снимају филмови на арапском. У режији једног од најнаграђиванијих арапских режисера, Јусуфа Шахина, 1963. снимљен је филм *الناصر صلاح الدين*, *Al Nasser Salah Ad-Din*. Неколико деценија раније, 1920. године из пера Ахмеда ал-Бијала изашла је прва историографска Саладинова биографија. Такође, можда један од најпознатијих египатских лидера, Гамал Абдул Насер, који је 1954. дошао на власт, настојао је да направи везу између себе и Саладина. Тако је заузео Суецки канал, борио се против Француза, Британаца и Јевреја. Заједно са Сиријом, направио је Уједињену Арапску Републику, која иако се није дуго одржала, имала је ту симболику да преко уједињења Каира и Дамаска муслимани могу опет да се изборе за слободу.⁷⁸ Као и Хафиз ал-Асад и Садам Хусеин, призивање Саладина и нека врста идентификовања са њим су постали главне

⁷⁷ Садам Хусеин је рођен 1939. године, али променио је годину у 1937.

⁷⁸ Мап, 143

одлике арапских/муслиманских лидера који су испољавали жељу да се обрачунају са Израелом.⁷⁹

Закључак

Најзначајнија особа муслиманског 12. века ипак није била заборављена. Његови успеси су се помињали вековима касније, да би у последња два века Саладинов култ ојачао као никада пре. Успео је да од државе у расулу створи једну нову, толико јаку да је била у стању да се одбрани не само од хришћана на Леванту, већ и од оних који су стизали из Европе. Она је обухватала области од Киренаике(Либија), преко Египта, Јемена и Велике Сирије до Ирака, а у себи је ујединила муслимане који су били спремни да се боре за своју религију, баш као и сам Саладин. Својим војним успесима је крсташке земље свео на Јафу и Акру, омогућивши да се много година после његове смрти крсташи и коначно протерају са тих простора.

Његови најзначајнији војни успеси (битка код Хатина и освајање Јерусалима) су му донели надимак *Саладин*, који на најбољи начин описује како су га његови поданици доживљавали. Он је и сам веровао да је његова главна мисија да уједини муслимане и да их одбрани од непријатеља – хришћана и шиита. Док је са хришћанима војно морао да се разрачуна, против шиита је спроводио верске реформе, у циљу ширења ортодоксног ислама, сунизма. Тако је у својим новоосвојеним областима увек подизао мадрасе, у којима се предавао ислам у складу са сунизмом. Оно што је њега издвајало од других владара је то да није користио страх како би владао. Више од тога, користио се новцем, било да купи мир од непријатеља или да освоји наклоност оних који су се заклели да му никада неће служити. Умео је да ласка и убеђује, све чинећи како не би морао да беспотребно пролива крв. Пре него што је умро, дао је неколико савета свом сину:

Све што сам постигао, успео сам јер сам придобио људе за то. Не остај љут, јер смрт никога неће поштедети. Брини се о људима, јер само ако су они срећни, биће ти опроштено. Исто тако ће ти и бог опростити, ако се покајеш.

⁷⁹ Исто 144-145

Библиографија

Извори:

- Baha ad-Din. *The rare and excellent history of Saladin*, transl. D. S. Richards, Ashgate 2002
- William, Archbishop of Tyre. *A history of deeds done beyond the sea*, vol. 2, Columbia University Press 1943

Литература:

- Armstrong, Karen. *Jerusalem-One city, three faiths*, Knopf 1997
- Azzam, Abdul Rahman. *Saladin*, Longman 2009
- Beben, Daniel. *Remembering Saladin-The Crusades and the politics of heresy in Persian historiography*. Cambridge University press 2017
- Cobb, Paul M. *The race for paradise, An Islamic history of the Crusades*, Oxford University Press 2014
- France, John. *Hattin*, Oxford University Press 2015

- Heidemann, Stefan. *Memory and ideology: Images of Saladin in Syria and Iraq*, (Visual Culture in the Middle East)
- Hindley, Geoffrey, *Sultan of Egypt and Syria – Saladin hero of Islam*, Casemate publisher 2015
- Hitti, Philip. *History of the Arabs, from the earliest times to the present*, Macmillan Education UK 1970
- Holter, Peter M. *The age of the Crusades, The Near east from the 11th century to 1517*, Longman Publishing Group 2013
- Hosler, Jonh D. *The Siege of Acre 1189-1191, Saladin, Richard the Lion Heart and the battle that decided the Third Crusade*, Yale University Press 2018
- Humphreys, Stephen R. *From Saladin to the Mongols – The Ayyubids of Damascus*, SUNY Press 1977
- Malouf, Amin. *The Crusades through Arab eyes*, Al-Saqi Books 1984
- Man, John. *Saladin, the sultan who vanquished the Crusaders and built an Islamic Empire*, Da Capo Press 2016
- *Medieval Islamic civilization, An encyclopedia*, ed. Joseph W. Meri. Taylor and Francis group 2006
- Mikaberidze, Alexander. *Conflict and Conquest in the Islamic World: A Historical Encyclopedia* [2 volumes]: A Historical Encyclopedia, ABC CLIO 2011
- Niccole, David. *Saladin and the Saracens*, Osprey 1986

- Nicolle, David, *The Third Crusade. Richard The Lion heart, Saladin and the battle for Jerusalem*. Osprey 2005
- Niccole, David. *Hattin 1187, Saladin's greatest victory*, Osprey 2005
- 'Ulwan, Abdullah Nasih, *Sahal ad-Din Hero of the battle of Hattin and liberator of Jerusalem from the Crusaders 532-589 A.H.1137-1193 C.E*, Dar al-Salam 2004

Web:

www.iranicaonline.org

www.academia.com